

ЕКОНОМІКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

УДК 336.71.078.3/.719

О. В. Акімова

кандидат економічних наук, доцент
Донбаська державна машинобудівна академія
м. Краматорськ

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

У статті визначено, що проблеми фінансового моніторингу в Україні можуть бути згруповані за змістом: проблеми фізичної можливості збирання необхідної інформації; проблеми розкриття інформації; проблеми інституціональної структури системи фінансового моніторингу, в тому числі розподілу повноважень і відповідальності, координації діяльності та організаційно-правового супроводу. Згідно з цим, концептуалізовано напрями розвитку системи фінансового моніторингу в Україні.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, система фінансового моніторингу, напрями розвитку, розкриття інформації, організаційне забезпечення, безготівковий оборот, правове забезпечення.

І. Вступ

Сучасний стан функціонування та розвитку національної економічної системи характеризується значним рівнем поширення корупційних явищ і позитивного сприйняття корупції суспільством. За таких умов суттєво гальмуються спроби підвищення прозорості соціально-економічних відносин, проведення інституційних та економічних реформ, втрачається контроль фінансових потоків з боку держави, виникають численні можливості для зловживання службовим становищем, кримінальних економічних діянь тощо. Означені обставини зумовлюють необхідність удосконалення організаційного, методичного, технічного, інформаційного забезпечення функціонування системи фінансового моніторингу як основного інструмента протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та протидії фінансуванню тероризму.

Ознайомлення з результатами аналізу моделей координації діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, здійсненого у праці О. Куришко [7, с. 267–275], дає змогу визначити базові передумови результативності функціонування систем фінансового моніторингу: широкі повноваження урядових органів для виявлення суб'єктів, які здійснюють протиправні дії у фінансовій сфері; інформаційна прозорість фінансової системи, високий ступінь координації дій та обміну інформацією в системі органів фінансового моніторингу – тобто ефективність функціонування макросуб'єктів фінансового моніторингу. На правових аспектах і складі та пов-

новаженнях суб'єктів фінансового моніторингу державного рівня акцентує багаторічний дослідник питань організації та здійснення протидії легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом С. Буткевич [2; 3; 4; 5].

Інші автори приділяють увагу інструментам первинного фінансового моніторингу та управління ризиками. Так, І. Моспаненко розглядає різновиди інструментарію, який використовують для досягнення цілей фінансового моніторингу: кримінально-правові санкції (позбавлення волі від 6 місяців до 20 років, штрафи, конфіскація майна); позбавлення права обіймати спеціальні посади; адміністративна відповідальність для суб'єктів фінансового моніторингу та їх посадових осіб (для забезпечення дотримання законодавства з фінансового моніторингу); наявність закону у сфері фінансового моніторингу; моніторинг фінансових операцій (у фінансових закладах повинні існувати системи виявлення фінансових операцій з визначеними критеріями або підозрілими операціями, що можуть бути пов'язані з легалізацією незаконних активів); функціонування уповноваженого органу у сфері системи боротьби з відмиванням брудних коштів та протидії фінансуванню тероризму [8, с. 93].

О. Ключко стверджує: "На мікроекономічному рівні зазначену проблему [протидії легалізації доходів протиправного походження. – О. А.] доцільно, перш за все, вирішувати з позиції активізації інструментів та процедур фінансового моніторингу з метою мінімізації ризиків у діяльності... Саме тому сьогодні банки все активніше мають запроваджувати комплаєнс-контроль як один з основних елементів системи внутрішнього

аудиту та корпоративного менеджменту кожного окремого банку" [6, с. 160]. На створення системи управління ризиками та внутрішнього моніторингу суб'єктів господарювання спрямовані рекомендації Т. Белялова [1].

Комплексне бачення напрямів розв'язання проблеми розвитку системи фінансового моніторингу пропонує А. Хмельюк. На його думку, такими мають стати:

- 1) функціонування Єдиної централізованої інформаційної бази даних про фінансовий моніторинг на основі баз даних Державної фіскальної служби України та правоохоронних органів;
- 2) розширення поняття легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, коштів, отриманих від мінімізації податків, операцій з бюджетними коштами, а також отриманих від несплати митних і податкових платежів;
- 3) чітке правове визначення методичних принципів обліку угод і операцій, що здійснюються на ринку цінних паперів з обов'язковим встановленням персональних даних учасників таких трансакцій;
- 4) посилення контролю за структурою власності організацій, що здійснюють операції з грошовими ресурсами або іншим майном, у частині, що стосується виявлення бенефіціарів і дійсних власників;
- 5) налагодження комплексної системи статистичної звітності про порушення та злочини, пов'язані з об'єктами фінансового моніторингу, й посилення контролю за обігом готівкових коштів у зонах з високим рівнем ризику скоєння злочинів;
- 6) здійснення контролю за витратами та доходами громадян із застосуванням непрямих методів, що сприятиме, зокрема, мінімізації ризиків легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення;
- 7) підвищення уваги до фінансових операцій, стосовно яких є достатні підстави для підозри в тому, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму й дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території України або державного кордону; виявлення представників незаконних збройних формувань і припинення їх фінансової діяльності, спрямованої на протиправне отримання доходів чи їх легалізацію;
- 8) виявлення злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами й даними (кібер-злочини), і запобігання легалізації (відмивання) доходів, отриманих від їх здійснення;
- 9) забезпечення тісного взаємозв'язку фінансового моніторингу з системою управ-

ління та контролю за державними фінансами й фінансами органів місцевої влади;

- 10) створення необхідних фінансових, технічних, організаційних і кадрових умов функціонування системи фінансового моніторингу;

- 11) досягнення політичної та соціальної стабільності, розвиток механізмів та інститутів фінансових ринків, досконалої системи грошового обігу, ефективною діловою інфраструктури та системи оподаткування, захищеності особистості та її приватної власності, ведення боротьби із псевдопідприємництвом [10, с. 329–330].

Разом з тим, попри зростання інтересу до проблем фінансового моніторингу в Україні, відсутність усталених підходів до функціонування фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю, багатоаспектність правових, економічних, фінансових, організаційних і технічних проблем розвитку зазначеного інструмента регуляторної політики держави вбачається за необхідне запропонувати комплексне бачення шляхів вирішення проблеми розвитку системи фінансового моніторингу.

II. Постановка завдання

Метою статті є обґрунтування шляхів розвитку системи фінансового моніторингу України за сучасних умов за групами проблем, які перешкоджають її результативному функціонуванню.

III. Результати

Об'єктивна передумова збільшення обсягів інформації, яка залучається до процесів фінансового моніторингу та покарання за фінансові злочини та корупцію, вимагає кардинальних зрушень у структурі грошового обігу на користь його так званої організованої частини, коли всі грошові потоки здійснюються в безготівковій формі, яку легше контролювати. Цей процес є об'єктивним, оскільки безготівковий обіг скорочує трансакційні витрати банківської системи на переміщення валютних цінностей, їх збереження, контроль грошової маси тощо. Однак протягом останніх десятиріч прагнення контролювати фінансові потоки з використанням як інструментів боротьби з відмиванням грошей та протидії фінансуванню тероризму, так і інструментів протидії ухиленню від оподаткування, визначає суб'єктивний компонент збільшення частки грошового обігу в безготівковій формі. Визнаючи, що обмеження доступу до безготівкових грошей, пов'язане з процедурами функціонування рахунків, необхідністю документальної фіксації платіжно-розрахункових операцій, певним чином зменшує ліквідність безготівкових грошей, а головне – зменшує почуття захищеності майна, варто передбачити, що певна частка грошової маси повинна циркулювати саме в готівковій формі, особливо в

тих грошових операціях, які не пов'язані з економічною вигодою або вимагають гнучкості платежів. Разом з тим, за аналогією до вимог до письмової форми договору, який укладають на суму понад певної, визначеної законодавством, цілком нормальним вбачається запровадження вимог щодо використання безготівкової форми розрахунків для всіх інших операцій. Для дієвості реалізації зазначеної вимоги потрібно:

- сформуувати відповідну модель фінансової поведінки як фізичних, так і юридичних осіб, що передбачає підвищення вимог до рівня ризику діяльності фінансово-кредитних установ у всіх секторах фінансового ринку з метою підвищення довіри до них; поширення сфер використання безготівкових розрахунків через підвищення інформаційної грамотності населення й розвитку онлайн-платформ бізнесу; запровадження фінансової та антикорупційної освіти й виховання в середній та вищій школі, а також у межах підвищення професійної кваліфікації;
- підвищити вимоги до компонентів функціональності та безпеки архітектури інформаційних систем бізнесу й державних установ, сформуувати методологію побудови та інтеграції цих систем з метою забезпечення сумісності та відсутності техніко-технологічних бар'єрів руху інформації;
- монетизувати сектор надання суспільних послуг (освіти, охорони здоров'я тощо) з метою встановлення чітких цінових орієнтирів руху фінансових потоків у них і запобігання виплат "out-of pocket", в тому числі створення страхової медицини та порядку надання благодійних пожертв у системі освіти;
- визначити конкретні кількісні та якісні орієнтири здійснення фінансових операцій, які вважатимуться підозрілими або нелегальними (зокрема, шляхом внесення змін до постанови Правління Національного банку України "Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою" від 06.06.2013 р. № 210, кодифікація законодавства про готівковий та безготівковий обіг, валютний контроль).

Важливе значення для забезпечення результативності моніторингових дій та подальшої процесуальної обробки їх результатів має інститут банківської таємниці, передусім, законодавче забезпечення та практика розкриття інформації про власників рахунків і банківських скриньок, характеристики руху коштів, доступу та використання цієї інформації працівниками фінансово-кредитних установ і посадовцями органів правопорядку тощо. Найкращим варіантом з позиції отримання повної, точної та актуальної інформації для нагляду, попередження й роз-

криття фінансових злочинів і правопорушень є повний доступ до неї з боку інститутів системи фінансового моніторингу за виконання декількох умов:

- 1) наявність інституту захисту персональних даних, який чітко визначає випадки та обставини розкриття інформації, її обсяг і зміст, який підлягає розкриттю в кожному конкретному процесуальному випадку;
- 2) заборона на використання такої інформації співробітниками банку, посадовцями державних органів у власних цілях і на розкриття її третім особам;
- 3) наявність механізмів персоналізованого контролю за доступом і поширенням інформації, які дають змогу чітко визначити джерела її незаконного витоку;
- 4) можливість повної компенсації втрат або інших збитків, пов'язаних із порушенням перших трьох умов.

І якщо виконання першої та третьої умов можна забезпечити більшою або меншою мірою, питання тут полягає лише в змістовій розвиненості законодавства й технічних та організаційно-правових засобах захисту інформації, то контроль за дотриманням другої та третьої є значною проблемою.

Виконання другої умови є боротьбою з корупцією та фінансовими злочинами всередині аналогічної боротьби. В цьому випадку необхідно, аби спроможність інститутів внутрішньої безпеки органів фінансового моніторингу попереджати або викривати корупційну поведінку в сукупності з аналогічною спроможністю інститутів зовнішнього контролю була вищою, ніж спроможність використання доступу до фінансової інформації для корупційних дій. Вирішення цієї "нерівності" пов'язане із широким колом позаекономічних механізмів (виховання, правова та громадянська свідомість, верховенство закону, інституційна та операційна незалежність підрозділів внутрішньої безпеки та зовнішніх по відношенню до органів фінансового моніторингу локусів суспільного й правового контролю тощо), з необхідністю залучення фінансових ресурсів для забезпечення позитивної мотивації співробітників, що здійснюють контр-корупційну діяльність, з наявністю механізмів невідворотного покарання за несумлінні або злочинні дії, з необхідністю технічного та організаційного забезпечення прозорості діяльності посадовців органів фінансового моніторингу за одночасного захисту процесу моніторингу й розслідування тощо.

Виконання ж останньої умови фактично означатиме перекладання фінансових наслідків неправомірних дій посадовців на інститут держави загалом. З одного боку, це створює додаткові стимули для внутрішнього контролю дій працівників органів фінансового моніторингу та, як показує досвід,

застосовується в усіх державах з відносно розвиненою демократією. З іншого – бюрократизація та неефективність управління персоналом, характерна для будь-яких державних установ, частково нівелює ефективність дії таких стимулів. Крім того, одразу ж виникає проблема захисту корпоративних інтересів, унаслідок розгортання якої державні органи можуть вдатися до приховування інформації про неправомірні дії, використання адміністративного ресурсу для уникнення відповідальності тощо.

Зазначені міркування зумовлюють думку про необхідність реалізації таких напрямів політики щодо розкриття фінансової інформації:

- перегляд змісту інституту банківської (фінансової) таємниці в напрямі визначення вичерпного переліку випадків та обсягу санкціонованого доступу до відповідної інформації кожним з органів фінансового моніторингу;
- забезпечення створення (розвитку) правової бази фінансового нагляду й контролю з вичерпним розмежування повноважень і відповідальності за доступ і використання інформації з боку органів фінансового моніторингу.

Такі обставини зумовлюють необхідність удосконалення організаційного, методичного, технічного, інформаційного забезпечення функціонування системи фінансового моніторингу як основного інструмента протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та протидії фінансуванню тероризму. Важливою складовою такого вдосконалення є раціоналізація організаційної структури системи фінансового моніторингу та обсягу повноважень її інститутів.

Законом України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму” визначено, що всі суб’єкти фінансового моніторингу поділяються на дві групи:

- 1) суб’єкти первинного моніторингу: а) суб’єкти надання фінансових послуг: банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи; товарні, фондові та інші біржі; професійні учасники ринку цінних паперів; компанії з управління активами; оператори поштового зв’язку, інші установи,

які проводять фінансові операції з переказу коштів; філії або представництва іноземних суб’єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; б) спеціально визначені суб’єкти первинного фінансового моніторингу: суб’єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна; суб’єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами й дорогоцінним камінням та виробами з них за певних умов; в) суб’єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, в тому числі казино, електронне (віртуальне) казино; г) нотаріуси, адвокати, аудиторі, аудиторські фірми, фізичні особи-підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку, суб’єкти господарювання, що надають юридичні послуги; д) фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які проводять фінансові операції з товарами (виконують роботи, надають послуги) за готівку, за умови, що сума такої фінансової операції дорівнює чи перевищує певну суму; е) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги;

- 2) суб’єкти державного фінансового моніторингу: Національний банк України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Міністерство юстиції України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах надання послуг поштового зв’язку та економічного розвитку, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, і так званий Спеціально уповноважений орган.

На сьогодні існує низка структур, які тією або іншою мірою опікуються питаннями організації та здійснення фінансового моніторингу й державного фінансового контролю, які представлені в табл.

Таблиця

Структура та повноваження окремих спеціалізованих інститутів системи фінансового моніторингу України

Інститут 1	Повноваження 2
Національне агентство з питань запобігання корупції	Центральний орган виконавчої влади України зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію антикорупційної політики
Національне антикорупційне бюро України	Державний правоохоронний орган, до повноважень якого входить протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці

Продовження табл.

1	2
Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики	Посадова особа, яка забезпечує підготовку й подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо спрямування та координації роботи органів виконавчої влади із запобігання й протидії корупції
Національна поліція України	Орган, що реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку, і до повноважень якого входить вжиття заходів щодо запобігання корупції, порушень законності, службової дисципліни та контроль за їх реалізацією в органах Національної поліції
Спеціалізована антикорупційна прокуратура Генеральної прокуратури України	Структура, яка відповідає за здійснення нагляду за дотриманням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями; міжнародне співробітництво в межах власної діяльності
Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України	Участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності; своєчасне припинення злочинів у сфері економіки та запобігання їм тощо
Підрозділи Центрального апарату СБУ з питань контролю за діяльністю заохочуваної держави в сфері економічної безпеки та боротьби з корупцією та організованою злочинністю, зокрема із загрозами національній безпеці на національному рівні	Розслідування злочинів, пов'язаних із такими загрозами, як: "тінізація" національної економіки; розкрадання та нецільове використання державних коштів; втрата державного контролю за стратегічними галузями (підприємствами); небезпечне зростання частки іноземного капіталу в стратегічних галузях економіки; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, заходів із диверсифікації джерел їх постачання; поширення корупції, хабарництва в органах державної влади, зрощення бізнесу та політики, організованої злочинної діяльності
Державна служба фінансового моніторингу України	Центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів; він реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; згідно з рекомендаціями ФАТФ, є національним центром для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації, яка стосується відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, та для поширення результатів цього аналізу
Департамент безпеки центрального апарату НБУ	Підрозділ, що реалізує, зокрема, організацію, здійснення, координацію та контроль за заходами щодо запобігання, виявлення та припинення корупційних, пов'язаних з корупцією та інших правопорушень
Департамент банківського нагляду центрального апарату НБУ	Підрозділ, що здійснює оперативне реагування на факти порушення банками банківського законодавства, вимог нормативно-правових актів НБУ, здійснення ризикової діяльності; контроль за дотриманням банками вимог законодавства України з питань проведення внутрішнього та зовнішнього аудиту, організаційне забезпечення проведення сертифікації зовнішніх аудиторів банків
Департамент фінансового моніторингу центрального апарату НБУ	Підрозділ, що здійснює забезпечення регулювання та нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, за діяльністю банків, філій іноземних банків, небанківських фінансових установ-резидентів, які є платіжними організаціями ... у частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів; організація та здійснення валютного контролю за банками, філіями іноземних банків, іншими фінансовими установами, національним оператором поштового зв'язку; методологічне та методичне забезпечення виконання суб'єктами банківського сектора завдань та обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу тощо.
Управління моніторингу пов'язаних з банками осіб центрального апарату НБУ	Підрозділ, що відповідає за визначення пов'язаних з банками осіб та виявлення операцій та інших відносин банків з пов'язаними особами; контроль за виконанням банками положень законодавства України щодо визначення пов'язаних осіб, здійснення операцій з ними; розроблення та здійснення заходів щодо приведення операцій банків з пов'язаними особами у відповідність до вимог законодавства України
Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом Державної фіскальної служби України	Підрозділ, на який покладено повноваження щодо участі у вдосконаленні та реалізації комплексної системи боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, та організація роботи із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, у органах ДФС
Податкова міліція	Підрозділ Державної фіскальної служби по боротьбі з податковими правопорушеннями, що діють у складі відповідних контролюючих органів; він здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції
Державне бюро розслідувань	Самостійний орган, покликаний розслідувати злочини посадовців найвищого рівня – екс-президентів, усього складу уряду, перших керівників відомств, правоохоронців і суддів за винятком переліку корупційних злочинів, що належать до підслідності Національного антикорупційного бюро
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України	Орган, що здійснює державне регулювання й нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму відносно фондових бірж, компаній з управління активами та інших професійних учасників фондового ринку (крім банків)

Варто зазначити, що статус податкової міліції, якої на сьогодні де-юре не існує у зв'язку з набуттям чинності Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні", потребує впорядкування. Зокрема, передбачалося, що податкова міліція в Україні припинить свої повноваження зі створенням спеціального органу, який відповідатиме за запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що належать до його підслідності згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, та інших осіб, з якими цей орган взаємодіє. Разом з тим, жодних законодавчих актів з приводу чіткого окреслення механізму передачі повноважень податкової міліції такому органу в Україні не ухвалено, тому де-факто податкова міліція працює, як і раніше.

Як можна побачити з наведених даних, у системі фінансового моніторингу України спостерігається перетинання функцій та повноважень основних її інститутів за процесуальної непрозорості обміну інформації, слідчих дій, досудового та судового покарання за дії, які становлять зміст відмивання грошей та фінансування тероризму. Ситуацію можна виправити, виконавши декілька умов:

- спрощення організаційної структури та чітке виокремлення її ієрархії (на відміну від сьогоденного горизонтального принципу побудови) у сфері фінансового моніторингу, зокрема створення центрального органу, який буде виконувати функції фінансової розвідки;
- чітке розмежування інформаційних, слідчих, процесуальних повноважень інститутів системи фінансового моніторингу, зокрема чітке визначення підслідності та досудових слідчих повноважень Державного бюро розслідувань, Національної поліції, Служби Безпеки України, Національного антикорупційного бюро, Державної фіскальної служби України (зокрема, визначення статусу податкової міліції або передача її повноважень до певного органу фінансової розвідки), яке повинне бути відображене в Кримінально-процесуальному кодексі України;
- впорядкування процедури антикорупційних розслідувань;
- визначення порядку обміну інформацією та доступу до неї, в тому числі з використанням технічних засобів;
- прояснення критеріїв і видів адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення й злочини у фінансовій сфері.

У зв'язку з проблемою використання економічними суб'єктами лазівок у законодавстві варто нагадати про особливості систем

права – континентальної та англосаксонської, зокрема про той факт, що в англосаксонській системі домінантним джерелом права є судовий прецедент, тобто рішення суду в конкретній справі, яке буде використовуватися як зразкова модель рішень у всіх інших аналогічних випадках. Такий підхід, за всіх інших рівних умов, забезпечує більшу гнучкість як системи фінансового моніторингу в ідентифікації порушень законодавства у відповідній сфері, так і механізму покарання за відмивання грошей, ухилення від податків та фінансування кримінальних структур, оскільки передбачає розгляд кожного випадку по суті та дає змогу використовувати судові рішення для заповнення прогалин у системі кодифікованого законодавства. Водночас у межах англосаксонської системи значно збільшуються обсяг інформації, яку необхідно обробляти для визначення ідентичного або аналогічного характеру випадків протиправних дій, та вимоги до її точності й повноти, в тому числі й процесуальні. Це спричиняє збільшення витрат на обробку інформації, зростання стандартизації та бюрократизацію моніторингових та інших наглядово-регулювальних процесів. До того ж за умови непрозорості інституціонального середовища з'являється можливість зловживань адміністративними ресурсами з боку органів фінансового регулювання та інших суб'єктів фінансового моніторингу, особливо тих, які належать до системи правоохоронних органів, передусім судів. За цих умов розвиток законодавства у сфері податків і фінансових операцій різного змісту може відбуватися двома шляхами.

Перший з них полягає в запровадженні прецедентного підходу до ідентифікації правопорушень і злочинів, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом, та фінансуванням тероризму. На користь такого шляху свідчить той факт, що у фіскальній сфері листи Державної фіскальної служби України та її попередників, які містять думку регулятора про ті або інші питання трактування податкового законодавства, давно вже стали джерелом права для підприємців. Більше того, в неявному вигляді рішення Вищого адміністративного та господарського судів також є зразком моделювання податкової та господарської поведінки, хоча формально вони і не є джерелом права, і в кожному новому випадку необхідно знову звертатися до суду для відстоювання власних позицій. Разом з тим, такий підхід суперечить традиціям української правової системи й може призвести до ускладнення законодавства не тільки у сфері фінансового моніторингу або оподаткування, а й у загальному змісті – господарського та цивільного права. Крім того, формальність рішення або рекомендацій не означає

їх правомірності, особливо за наявності розвиненої системи кодифікованого права.

Другий шлях – деталізація фінансових і податкових питань адміністративного та кримінального законодавства, їх кодифікація й узагальнення, в тому числі із залученням міжнародного досвіду, наприклад, посібників ФАТФ з різних предметних напрямів запровадження ризик-орієнтованого підходу. Цей шлях також передбачає значну трудомісткість організації та здійснення фінансового моніторингу й упровадження комплаєнс-процедур у суб'єктів господарювання, однак не потребує змін у правовій системі.

IV. Висновки

Розвиток системи фінансового моніторингу в Україні за сучасних умов потребує вирішення низки проблем, які можна згрупувати так: проблеми фізичної можливості збирання необхідної інформації; проблеми розкриття інформації; проблеми інституційної структури системи фінансового моніторингу, в тому числі розподілу повноважень і відповідальності, координації діяльності та організаційно-правового супроводу.

Вирішення зазначених проблем можна звести до трьох комплексних напрямів:

- 1) забезпечення організованого грошового обігу з обов'язковим посередництвом з боку фінансово-кредитних установ, що передбачає реалізацію низки заходів щодо збільшення частки безготівкового обороту й формування відповідного елементу культури фінансової та антикорупційної поведінки як фізичних, так і юридичних осіб;
- 2) перегляд підходів до розкриття інформації про фінансові операції на основі чіткого визначення випадків, можливостей доступу й використання такої інформації, відповідальності за розкриття та нерозкриття, розмежування доступу різних державних органів фінансового моніторингу до неї;
- 3) вдосконалення правового забезпечення режиму фінансових операцій, уточнення змісту сумнівних та підозрілих операцій;
- 4) оптимізація повноважень державних суб'єктів фінансового моніторингу, впорядкування підслідності окремих порушень і злочинів, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом;
- 5) удосконалення організаційно-технічного забезпечення функціонування й координації діяльності суб'єктів фінансового моніторингу всіх рівнів, передусім стосовно архітектур їх інформаційних систем і захисту інформації.

Список використаної літератури

1. Белялов Т. Е. Внутрішній моніторинг як інструмент управління фінансово-еконо-

мічною безпекою підприємства [Електронний ресурс] / Т. Е. Белялов, В. О. Чуж. – Режим доступу: <http://www.inter-nauka.com/uploads/public/14489659534903.pdf>.

2. Буткевич С. А. Легалізація злочинних доходів і корупція: реальні та потенційні загрози / С. А. Буткевич // Правничий часопис Донецького університету. – 2013. – № 2. – С. 135–142.
3. Буткевич С. А. Відмивання грошей і корупція: актуальні проблеми протидії та шляхи їх вирішення / С. А. Буткевич // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2. – С. 88–97.
4. Буткевич С. А. Держфінмоніторинг України як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом / С. А. Буткевич // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 276–286.
5. Буткевич С. А. Роль і місце Державної податкової служби України в антилегалізаційній системі / С. А. Буткевич // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – Вип. 24. – С. 125–134.
6. Ключко Л. А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс-контроль в банках / Л. А. Ключко // Финансы, учет, банки. – 2014. – Вип. 1. – С. 153–160.
7. Куришко О. О. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу в Україні / О. О. Куришко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 267–275.
8. Моспаненко І. В. Світовий досвід організації системи державного фінансового моніторингу / І. В. Моспаненко, І. І. Бондаренко // Наукові праці : науково-методичний журнал. Серія: Державне управління. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – Вип. 230. – Т. 242. – С. 91–94.
9. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
10. Хмельюк А. Напрями підвищення ефективності фінансового моніторингу / А. Хмельюк // Антикризисне управління економікою України: нові виклики : матер. III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15–17 груд. 2015 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана”, каф. макроекон. та держ. упр. ; Ін-т держ та муніцип. упр. господ. ; редкол.: І. Й. Малий (голова) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2015. – С. 328–331.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2016.

Акимова Е. В. Направления развития системы финансового мониторинга в Украине

В статье определено, что проблемы финансового мониторинга в Украине могут быть сгруппированы по содержанию: проблемы физической возможности сбора необходимой информации, проблемы раскрытия информации, проблемы институциональной структуры системы финансового мониторинга, в т. ч. распределения полномочий и ответственности, координации деятельности и организационно-правового сопровождения. В соответствии с этим, концептуализированы направления развития системы финансового мониторинга в Украине.

Ключевые слова: *финансовый мониторинг, система финансового мониторинга, направления развития, раскрытие информации, организационное обеспечение, безналичный оборот, правовое обеспечение.*

Akimova O. The Directions of Development of Financial Monitoring System in Ukraine

The aggravation of problems of financial monitoring development in Ukraine is followed by lack of an integrated approach to determination of priorities of reconstruction of the corresponding system, especially taking into account features of the existing institutional environment. It is determined that the mentioned problems can be grouped by their content: problems of physical capacity of collection of necessary information, problem of disclosure of information, problem of institutional structure of financial monitoring system, including distribution of powers and responsibility, coordination of activities and organizational and legal support. For the solution of these problems the following directions of development of system of financial monitoring in Ukraine were conceptualized: ensuring domination of non-cash money turnover and forming of financial anti-corruption culture; review of approaches to disclosure of information on financial transactions; description of powers and bases of accessing this information; enhancement of financial transactions legal framework, refining of content of doubtful and suspicious transactions; optimization of powers of financial monitoring subjects as well as streamlining of their competences of investigation of financial violations and crimes; enhancement of organizational and technical aspects of financial monitoring activities.

Key words: *financial monitoring, system of financial monitoring, direction of development, disclosure of information, organizational support, non-cash turnover, legal support.*